

Даний посібник створено для підвищення якості практичної підготовки вчителя іноземної мови й закладення підґрунтя для його подальшого самовдосконалення в галузі методики викладання англійської мови.

Посібник узагальнює п'ять основних тем з методики викладання іноземної мови, а саме: “Навчання аудіювання”, “Навчання читання”, “Навчання діалогічного мовлення”, “Навчання монологічного мовлення”, “Навчання письма”. Матеріал пропонується з урахуванням вітчизняних і зарубіжних досліджень у даній галузі.

Розгляд кожної теми включає короткий аналіз основних понять і визначень методичних категорій, кінцеві вимоги для кожного етапу навчання згідно шкільної програми, ключові питання для самоперевірки.

При цьому стислість форми, на нашу думку, зробить дані рекомендації корисними для підготовки до практичних занять: поданий матеріал може бути використаним учителями іноземної мови при розробці власних уроків у школі.

Роботу написано на основі рекомендацій таких визначних вітчизняних методистів, як Н.К. Складенко, В.А. Бухбіндер, В.Л. Скалкін, С.Ю. Ніколаєва, Н.І. Гез, Я.М. Колкер, Л.С. Панова, О.М. Соловова. Авторка врахувала власний багаторічний досвід роботи в середній загальноосвітній школі, а також досвід, набутий під час апробації програми перепідготовки педагогічних кадрів на комунікативній основі, яка була запропонована Британською Радою.

Незважаючи на те, що приклади в даному посібнику наводяться англійською мовою, матеріали можуть бути використані при розробці уроків з будь-якої іноземної мови.

НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ

Аудіювання є самостійним видом мовленнєвої діяльності. Практична мета аудіювання полягає в тому, щоб навчити учнів розуміти на слух іноземну мову, яка презентується в нормальному темпі вчителем чи в звукозапису.

На наш погляд, дуже важливим моментом процесу аудіювання є забезпечення можливості для учнів сприймати *розмовний варіант* англійської мови, оскільки це дозволить їм почути різні акценти й модифікації, а не тільки мову свого вчителя, до якої вони звикли. Навіть британська англійська мова налічує різні діалекти та акценти (наприклад, *bath* може вимовлятися як *laugh* і як *cat*).

У сучасній науково-методичній літературі можемо спостерігати дискусію щодо того, чи варто вчителю обирати для слухання в класі автентичні тексти. Якщо, наприклад, дати учням-початківцям прослухати плівку з політичним виступом на зборах, вони не зрозуміють ані слова. Але якщо надати їм реалістичний (хоч і не автентичний) запис телефонної розмови, то вони зможуть узнати більше про мову, яку вони вивчають – і в результаті набути впевненості в своїх можливостях.

Розглядаючи дане питання, необхідно зупинитися на розбіжностях між автентичними і спеціально створеними навчальними аудіотекстами. Тексти, що штучно створюються для навчання англійської мови, відрізняються від автентичних насамперед *інтонацією* та *швидкістю відтворення*. В штучних навчальних текстах інтонація нагадує ту, якою користуються матері, розмовляючи зі своїми маленькими дітьми. Вона відрізняється широким діапазоном і незвичайно частою зміною інтонаційних рівнів.

Іншою рисою навчального тексту є навмисне повторне *вживання певної граматичної структури* або *певного мовного зразка*. Учасники діалогу на таких касетах розмовляють простими, досить короткими реченнями.

Якщо розмова обумовлює участь більш, ніж однієї особи, то та сторона, що слухає співрозмовника, чекає до самого кінця його висловлювання, що не є характерним для автентичних ситуацій. Темп навчальних записів, як правило, *повільний*. Співрозмовники зазвичай вживають однакову кількість речень. У реальному спілкуванні один із учасників, як правило, домінує на певному відрізку розмови.

Характерною ознакою автентичних текстів виступають слова типу “uhuh”, “mm”, які є індикаторами того, що слухач активно сприймає інформацію (e.g. “Well, ummm, yes, possibly...”).

Словник реального спілкування насичений різними реаліями повсякдення, такими як, наприклад, “the Co-op”, “parka”, “mortgage interest rates”, “the Ayatollah”. Речення не обов’язково мають бути завершеними (e.g. “Dinner?” instead of “Is dinner ready?”).

Навчальні тексти не будуть “псуватися” звуками шелесту паперами, проїжджаючої машини, розмовами інших людей тощо.

Таким чином, виникає штучна відповідність між текстами, які слухають учні, і тим мовним варіантом, який вони повинні відтворювати. Класичною є ситуація, коли учень добре розуміє і репродукує (або продукує) матеріал у класі й водночас не здатний перенести свої вміння в оточуючий світ. Він виражається охайно побудованими реченнями в межах формальної англійської мови й набутого лексичного запасу. Його, звичайно, зрозуміють носії мови, але, в свою чергу, вони будуть відповідати вільно побудованими фразами, насиченими колоквіалізмами та посиленнями на ті факти, які, на їх думку, є широко відомими. При цьому вони будуть вживати місцевий акцент, і вимова їх буде не досить чіткою. Учень зрозуміє дещо або зовсім нічого, тому що він очікує, що всі інші будуть розмовляти так, як його самого навчили розмовляти (в реальному житті таким чином практично ніхто не спілкується!).

Стратегією вчителя має бути розуміння того, що учнів необхідно знайомити з автентичною мовою і, по можливості, керувати ними в

процесі розробки своїх власних підходів щодо застосування набутої інформації. Все вищесказане не означає, що в класі необхідно слухати тільки записи, зроблені в повсякденних життєвих ситуаціях. Однак треба усвідомлювати й той факт, що неможливо очікувати від учнів уміння розуміти й володіти мовою, яку вони ніколи не чули в оригіналі.

Основним засобом залучення учнів до слухання розмовного варіанту англійської мови є (після мови вчителя) аудіотекст, який може охоплювати широке коло тем – рекламу, телевізійні новини, поезію, драматичні постановки, пісні, промови, телефонні розмови, різноманітні види обміну репліками. Завдяки аудіюванню учні не тільки здобувають інформацію про граматичні явища і лексичну базу іноземної мови, а й поглиблюють знання щодо вимови, ритму, інтонації та наголосу висловлювань.

Аудіювання вимагає активної участі від того, хто слухає. Довгі записи про предмет, який зовсім не цікавить учнів, не несуть у собі мотивації. У цьому випадку слухачі можуть втратити увагу і, як наслідок, розуміння всього тексту. Багато залежить від завдань, які супроводжують аудіювання тексту. Навіть учні молодшого етапу можуть слухати деякий автентичний матеріал: короткі об'яви, телефонні повідомлення тощо. Питання, які при цьому будуть ставитися вчителем, не повинні вимагати детального розуміння прослуханого.

На відміну від читання, в процесі аудіювання учні не можуть повернутися назад до попереднього абзацу. Навпаки, вони повинні встигати за швидкістю голосу(ів), які звучать у запису. Можливо, саме ця вимога створює відчуття паніки, особливо коли учні не можуть упізнати деякі слова або фрази. Якщо увага слухачів зупиняється на незнайомому слові, решта тексту залишається взагалі поза розумінням і осмисленням. Ось чому вчителю дуже важливо з самого початку зробити настанову про те, що в першу чергу учні мають зрозуміти *загальний зміст* тексту, не вдаючись у специфічні деталі. Вони повинні виробити звичку “пропускати аудіотекст повз себе” заради загального розуміння при першому

пред'явленні тексту, і тільки потім, у разі потреби акцентувати увагу на характерних подробицях.

Англійські науковці наголошують на шести принципах, які забезпечують якість процесу аудіювання. Перший із них стосується якості не тільки звукозапису, а й самого технічного засобу, який його відтворює. Вчитель має впевнитися в тому, що звук розповсюджується рівномірно по всій аудиторії.

Другий принцип – це враховування фактору антиципації. Учні мають бути готовими до сприйняття матеріалу. Ця готовність досягається обговоренням тематичного малюнку, схожої ситуації, питань, що допоможуть уявити й спрогнозувати події аудіотексту. В зарубіжній методиці такий вид роботи називається “вилучення (фактів)” (“*elicitation*”). Він допомагає учням “зануритися” в лексику, яку вони будуть сприймати. Наприклад, учитель пропонує класу назвати слова, що асоціюються зі словом “*cinema*”. Учні по черзі вигукують різні лексичні одиниці і тим самим налаштовуються на зміст і словникову базу того тексту, який невдовзі вони будуть слухати.

Третій принцип стосується кількості прослуховувань. Майже всі дослідники цієї проблеми погоджуються з тим, що одноразове слухання є доцільним у тому випадку, якщо метою є загальне розуміння змісту тексту. Повторне пред'явлення запису вможливується тоді, коли вчитель дає нову настанову, і вона пов'язана з відтворенням специфічних подробиць сюжету.

За четвертим принципом учні повинні усвідомлювати не тільки мовні засоби тексту, а й контекст. Іншими словами питання “*Do you agree?*” є не менш важливим, ніж “*What language did she use to invite him?*”.

П'ятий принцип стверджує, що різні етапи аудіювання вимагають різних завдань. Прикладом першого етапу може бути вже згадане вище “вилучення”. Подібне завдання набуло назви підготовчого (*pre-listening task*). На другому етапі рекомендовано давати такі завдання, які

виконуються в ході слухання тексту (*while-listening task*). Прикладом завдань даного виду може бути таблиця, яку учні заповнюють одночасно із слуханням тексту:

Name	Appearance	Occupation
Jane		a professional pianist
	hazel eyes, full lips	
Michael	dimples, a high forehead	

Третій етап обумовлює контроль розуміння прослуханого (*post-listening task*). Цікавим завданням цього етапу може бути певна кількість речень (6-8), у яких містяться фактичні помилки щодо змісту аудіотексту, а також є пропуски, які учні повинні заповнити. Класу пропонується виправити помилки й додати необхідну інформацію: “*Correct the factual mistakes and complete the gaps*”. Четвертий етап – це творче завдання (як правило, домашнє), результат і підсумок усього процесу аудіювання на уроці (*follow-up*).

Шостий принцип вимагає від учителя максимального використання аудіотексту. Якщо замість запису вчитель хоче відтворити текст самостійно, він повинен розповідати його напам’ять, а не читати з книги. Адже в цьому випадку буде зберігатися зоровий контакт між учителем і учнями, а також зверненість мовлення.

Серед найцікавіших форм роботи з аудіоматеріалом можна відзначити такі:

1. Прослухати телефонне повідомлення й записати його на папері (початковий етап).
2. Прослухати звукові ефекти і скласти свою версію щодо того, що сталося (початковий етап).
3. Прослухати оголошення про декілька фільмів і вирішити, який з них варто подивитися (початковий етап).

4. Прослухати оповідання й накреслити маршрут руху діючих осіб на карті (початковий/середній етап).
5. Прослухати, як люди описують свою роботу, й розказати, як вони виглядають і що в них за професія (середній етап).
6. Прослухати три різні вірші, які читають три різні особи, й висловити своє відчуття настрою та враження від кожного з них (середній/старший етап).
7. Прослухати запис тelenовин і порівняти їх зміст зі статтями із газети (старший етап).
8. Три групи учнів слухають три різні тексти про одну подію. Порівнявши свої нотатки, вони повинні відтворити цілісну картину (старший етап).

Розглянемо приклади процесу аудіювання на різних етапах навчання в школі.

Молодший етап.

Підготовчий етап (*a pre-listening stage*):

- а) учитель ознайомлює клас зі словами “coffee”, “tea”, “breakfast” etc.;
- б) питально-відповідна вправа “What do you have for breakfast?”;
- в) учні розглядають малюнки кафе, офісу та ресторану. Їх завдання – назвати що є що.

Супроводжувальний етап (*a while-listening stage*):

- 1) учні слухають 3 діалоги по черзі, після чого вони повинні сказати, який із них відповідає кожному з малюнків:

Conversation 1.

Waiter: Good morning, miss.

Girl: English breakfast, please.

Waiter: Tea or coffee?

Girl: Coffee, please.

Conversation 3.

Man: A cup of black coffee, two glasses of tea and an orange juice, please.

Conversation 2

Secretary: A cup of coffee?

Boss: That'd be lovely.

Secretary: Sugar?

Boss: Sugar and milk, please.

Waiter: Anything else?

Man: No, thanks.

2) учні слухають текст удруге для розуміння деталей. Вони мають відмітити в таблиці ті напої, які згадуються в діалогах:

Conversation	1	2	3
Coffee			
Tea	+		
Cocoa			
Orange juice			

Післятекстовий етап (*a post-listening stage*):

- 1) перевірка, як учні заповнили таблицю;
- 2) питання про події, зображені в діалогах;
- 3) альтернативний тест «вірно/невірно».

Творче завдання на базі прослуханого (*follow-up*):

Рольова гра, в ході якої учні виконують ролі офіціанта (або секретарки), який пропонує різні напої, і відвідувача кафе (або боса).

Середній етап. Даний приклад демонструє те, як аудіювання може бути інтегрованим в тематичну єдність.

Підготовча стадія (*a pre-listening stage*):

- а) учні мають співвіднести запропоновані вчителем звичаї та традиції з країною, де ці традиції культивуються (важливість сказати “ні, дякую”, якщо тобі пропонують поїсти ще трошки, використання тільки правої руки при передачі тарілки зі стравною, заборона дивитися в обличчя своєму начальникові тощо);
- б) учні обговорюють ті традиції, які вони вважають найважчими для імітування.

Таким чином, завдяки дискусії учні поглинають у тему про культурні розбіжності країн світу й одночасно готуються до сприймання аудіотексту. в) учитель повідомляє класу, що вони будуть слухати оповідання про те, що трапилось з одним чоловіком у Судані. При цьому учням роздаються ключові питання до тексту й пропонується спрогнозувати можливі події, що мають місце в оповіданні:

1. What was the man doing?
2. How many people did he meet?
3. What did everyone eat?
4. Why didn't they eat the tomatoes?

(за матеріалами “*Language in Use Intermediate*” А. Доффа та К.Джоунса)

З питань, а також завдяки попередньому обговоренню, учні здогадуються, що мова піде про їжу (томати) та культурні традиції.

Супроводжувальний етап (a while-listening stage). Учні повинні слухати текст і під час пауз, які робить учитель, відповідати на поставлені питання.

Творче завдання (a post-listening stage/follow-up). Учитель просить клас розповісти про випадки з їх власного досвіду, коли вони неправильно розуміли традиції інших культур, і надати пораду іноземним туристам, що приїхали до нашої країни.

Старший етап.

Приклад 1.

Підготовча стадія (a pre-listening stage):

а) учитель пропонує скласти перелік видів спорту, починаючи з найбільш небезпечного й закінчуючи самим нейтральним: e.g. hang-gliding, scuba-diving, parachuting, motor-racing, mountaineering, ski-jumping, horse-riding, boxing;

б) вільна дискусія на тему, чому саме цей вид спорту є найнебезпечнішим;

в) учитель повідомляє класу, що вони будуть слухати текст про англійського горнолижника і про те, як він завдав сам собі шкоди.

Супроводжувальний етап (a while-listening stage):

- учні мають прочитати три фрагменти й визначити, який з них повністю відповідає змісту тексту:

- a) Eddie Edwards was working for a schools group in Italy. An Italian skier raced him downhill. The prize was to take a girl out for dinner. At the bottom of the mountain the Italian took a corner sharply and crashed into Eddie, who was hurt badly. Later Eddie married the girl and now they have two children.
- b) Eddie Edwards was in a downhill race in Italy. The prize was the job of ski technician for a school group. He was racing an Italian skier downhill. At the bottom of the mountain he took a corner sharply, flew into the air and crashed into a girl spectator. He was hurt badly, but later asked the girl out to dinner.
- c) Eddie Edwards was working as a ski technician with a school group in Italy. An Italian skier raced him downhill. The prize was to invite a girl out to dinner. At the bottom of the mountain Eddie took a corner sharply, flew into the air, crashed into the Italian and then fell against rocks, hurting himself badly. (Вірний варіант)

(за матеріалами з “The Listening File” Дж. Хармера та С. Елсворта)

- учні слухають аудіотекст удруге для вилучення специфічних подробиць.

Післятекстовий етап (a post-listening stage/follow-up): Робота по створенню діалогів і монологів за прослуханим текстом :

- Едді телефонує батькові з проханням вислати йому гроші для оплати рахунків за лікування;
- репортер бере інтерв'ю в Едді Едвардса;
- ви прочитали про випадок з Едді в газеті й висловлюєте свою думку з цього приводу;
- Едді виступає з промовою на весіллі італійця.

Приклад 2. (за матеріалами Soars J. and Soars L. *Headway Upper-Intermediate Student's Book*. Oxford: Oxford University Press, 1987)

Підготовча стадія (a pre-listening stage):

Учитель: You will hear an interview with an Indian lady, known to her family and friends as Raj. In the interview she talks about her arranged marriage, and the day she was introduced to her future husband. Work in pairs – write 5 questions for 5 minutes. In them you should ask the Indian lady about the information you would like to learn from her.

Супроводжувальний етап (a while-listening stage):

Учитель: Listen to the interview, see which of your questions are being answered and write down the answers of Raj.

Післятекстовий етап (a post-listening stage):

Учитель: 1) Point the questions that have been answered and read out the answers.

2) Now answer more questions on the text:

1. How did Raj's father find the two men?
2. Was it difficult to find a husband for Raj?
3. Describe the day when Raj met the two men.
4. Why did her father choose Shyam?
5. What happened between that day and their marriage?

3) In the given summary there are some gaps and factual mistakes. Fill in the gaps and correct the mistakes.

Raj's father arranged her marriage when she was still at school. He chose her husband by _____. In Raj's case this didn't take long, but sometimes _____. Two men were introduced to Raj and her family, and together they decided _____. The men were of similar background, but one of them _____, and this was the one _____. Raj didn't agree with her father, but she had no choice. She has now been married for twenty-two years and in fact _____. Most marriages in India are still _____, and the usual age _____.

Творче завдання (follow-up): Make up a list of advantages and disadvantages of arranged marriages.

Останніми роками все більше викладачів залучають до процесу аудіювання відеофільми. Оскільки учасників розмов можна бачити, слухачі одразу отримують інформацію про зміст спілкування з їх жестів, міміки, манери одягатися, місця дії тощо. Зазначимо, що для роботи з відеофільмами існує певна методична система:

1. Перегляд фрагменту без звукового супроводження з висловлюванням своїх думок щодо змісту діалогів між героями. Повторний перегляд фрагменту із звуковим супроводженням і порівняння своїх варіантів з оригіналом.

2. Прослуховування звуку із закритим зображенням, намагаючись здогадатися, де знаходяться співрозмовники, який у них вигляд, що відбувається тощо. Перегляд фрагменту й порівняння правильності своїх припущень.

3. Під час паузи студенти висловлюють свої прогнози щодо майбутніх подій.

4. Клас поділяється на дві групи: одна група має змогу дивитися на екран, друга половина відвертається до екрану спиною. Перша група описує другій події, що відбуваються.

Не останню роль при застосуванні відеофільмів відіграє зорове сприйняття матеріалу. Наочність (окрім відео) взагалі має велике значення для процесу аудіювання. Це стосується використання малюнків, слайдів, карт, схем, таблиць тощо.

Таким чином, за умови дотримування правильної методики навчання аудіювання вчитель може розвинути в своїх учнів уміння сприймати реальну (автентичну) розмовну іноземну мову на слух і відродити в них віру в свої можливості розуміти цю мову й спілкуватися нею.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бухбиндер В.А. Основы методики преподавания иностранных языков. – Киев: Вища школа, 1996.
2. Гез Н.И. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Высшая школа, 1992.
3. Грызулина А.П. Хрестоматия по методике преподавания английского языка. – М.: Просвещение, 1993. – 158 с.
4. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку. – М.: Academia, 2000. - 259 с.
5. Маслыко Е.А. Настольная книга преподавателя иностранного языка. – Минск, 2004.
6. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. – Київ: Ленвіт, 2003. – 320 с.
7. Ніколаєва С.Ю. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (на матеріалі англійської мови). – К: Ленвіт, 2003. – 296 с.
8. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций. – М: Просвещение, 2002. – 239 с.
9. Bowen T., Marks J. Inside teaching. – Oxford: Macmillan Education, 2005. – 176 p.
10. One-month in-service training course for English language teachers. – The British Council, 2005.

Питання для самоперевірки:

Проаналізувавши задані джерела, дайте відповідь:

1. Що таке аудіювання як вид мовленнєвої діяльності? Порівняйте точки зору *різних авторів* (не менше трьох).
2. Якими є мовленнєві механізми аудіювання та слухові механізми сприйняття?
3. Дайте характеристику текстів для навчання аудіювання та назвіть їх основні параметри.
4. Якими є лінгвістичні труднощі сприйняття змісту на слух ?
5. Що входить до комплексу вправ для навчання аудіювання і якою є методика їх виконання?

6. Назвіть засоби контролю прослуханого тексту.
7. Підготуйтеся до проведення **2-х мікроуроків** з навчання аудіювання:
- а) оберіть дві вікові категорії учнів;
  - б) підготуйте аудіотексти, напишіть розгорнуті плани фрагментів;
  - в) доберіть наочність;
  - г) відберіть необхідні види вправ – підготовчі та мовленнєві;
  - д) продумайте форми контролю.

НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ

Читання - це складний психолінгвістичний процес сприйняття тексту. Текст являє собою лінійну послідовність графічних знаків, при цьому той, хто читає, повинен «декодувати» ці знаки, переводити їх у код змісту. Модель процесу читання може бути представленою в такий спосіб: при зоровому сприйнятті тексту в того, хто читає, відбувається запуск мовних механізмів; у результаті мовленнєвих рухів із довгострокової пам'яті викликаються образи слів і граматичних структур і відбувається сприйняття мовних знаків; на основі сприйнятих значень слів і граматичних структур відбувається сприйняття змісту прочитаного тексту: *текст → сприйняття слів і структур → зміст.*

При сформованому механізмі читання час внутрішнього промовляння скорочується, оскільки той, хто читає, охопивши зором декілька перших букв слова, подумки прогнозує подальшу низку букв. При цьому повні (розгорнуті) мовленнєві рухи стають перешкодою, оскільки вони вповільнюють темп читання й перешкоджають швидкому розумінню тексту.

Сприйняття речень відбувається за синтагмами (тобто за структурно-смысловими комплексами). Зміст окремих синтагм утримується в пам'яті до моменту сприйняття останньої синтагми речення, після цього

розуміється зміст усього речення. Змісти окремих речень синтезуються в зміст абзацу, зміст абзаців - у зміст розділу і т.д. Від розуміння окремих фактів тексту (сприйняття *на рівні значення*) той, хто читає, переходить до усвідомлення того, що може дати сприйнята інформація особисто йому - тобто пропускає її через свій особистісний досвід. Таке сприйняття називається сприйняттям *на рівні змісту*.

Для того, щоб підвести учнів до такого рівня сприйняття, необхідно поетапно виконання **завдань** навчання читання. На початковому етапі в учнів формуються механізми читання вголос і про себе. Вони повинні навчитися правильно озвучувати всі слова активного словника даного етапу, опанувати навички синтагматичного членування речення, встановлювати смислові зв'язки між компонентами речення, тобто розуміти навчальні тексти, побудовані на вивченому лексико-граматичному матеріалі. Одним із завдань початкового етапу є розвиток навичок самостійного домашнього читання адаптованих текстів.

На середньому етапі учні читають вголос і про себе більш складні за структурою і змістом тексти з включенням 2% незнайомих слів, значення яких можна зрозуміти з контексту. В 7-8-х класах переважає *ознайомлювальне* читання нескладних текстів (текст читається один раз для розуміння загального змісту). До кінця 8-го класу швидкість читання про себе повинна бути вище швидкості читання вголос. На цьому етапі учні опановують навички роботи з англо-українським словником.

На старшому етапі (9-11 класи) розрізняється читання без словника для здобуття загальної інформації - *ознайомлювальне* читання - та читання зі словником для повного розуміння тексту, що включає до 6% незнайомих слів - *вивчальне* читання. Учні мають уміти інтерпретувати прочитане, виражати своє ставлення до нього. Таким чином, учні старших класів повинні вміти: 1) анотувати текст (передавати його короткий змісту усно чи письмово); 2) реферувати текст (вилучати основні або нові думки й факти); 3) рецензувати текст (висловлювати свої думки щодо прочитаного

матеріалу усно або письмово).

Види читання за визначенням Н.К. Складенко:

1. Читання із здобуттям повної інформації. Мета - глибоко, на рівні змісту, зрозуміти текст у всіх деталях і сформувати своє ставлення до прочитаного (починаючи з молодшого етапу й закінчуючи старшим).
2. Читання з загальним охопленням змісту. Мета - сприйняти основні факти, не вдаючись у деталі (старший етап).
3. Переглядове читання. Мета - передивившись текст очима, визначити, про що він сповіщає, вибрати основну інформацію (старший етап).

Види читання за визначенням С.Ю. Ніколаєвої:

1. Ознайомлювальне (розуміння основного змісту).
2. Вивчальне (повне розуміння тексту).
3. Вибіркове/переглядове.

Методика навчання техніки читання.

В даній методиці можна виділити два етапи: навчання читання вголос і навчання читання про себе. Читання вголос починається на початковому етапі навчання із зорового сприйняття вже знайомих на слух слів. Спочатку читаються окремі слова, потім словосполучення, речення, групи речень і, нарешті, зв'язний текст.

Н.К. Складенко виділяє такі завдання при навчанні техніки читання:

6. Ознайомлення з буквами англійського алфавіту.
7. Запам'ятовування всіх можливих варіантів написання букв.
8. Засвоєння буквено-звукових відповідностей (на відміну від назв букв).
9. Засвоєння правил читання.
10. Розвиток навички автоматично здійснювати операцію аналіз-синтез, результатом якої має бути швидке зорове

сприйняття, правильне озвучування та адекватне розуміння значення слова.

На першому році навчання доцільно спиратися на правила читання відповідно до чотирьох типів складу (відкритий, закритий, голосний + r, голосний + r + e). Дуже важливо, вважає Н.К. Склярєнко, *не заучувати назви букв*, а знати один (основний) варіант букви, що вивчається. Для голосної це може бути варіант її звучання у відкритому складі, для приголосної - варіант, який найчастіше зустрічається на сторінках підручника даного року навчання. Всі інші варіанти читання вводяться поступово.

Як правило, вчитель починає з того, що прикріплює до дошки малюнок, наприклад, із зображенням тарілки. Учні вже знають, як вимовляється ця назва. Потім під малюнком прикріплюється слово *plate* і група подібних слів, у яких виділено букву *a*. Вчитель проводить звуковий аналіз слова, вимовляє слово, потім учні самі роблять звуковий аналіз і читають дане слово. Після цього озвучуються букви й читаються слова всієї групи. При цьому учні читають нові слова самостійно - для вироблення міцних зорово-слухо-моторних зв'язків. Робота завершується індивідуальним і хорovým читанням слів, при цьому вчитель змінює розташування малюнків на дошці.

Зазначимо, що при навчанні читання слів-виключень застосовується метод цілих слів, тобто буквено-звуковий аналіз не проводиться, а учні запам'ятовують образ слова цілком у процесі багаторазового зорового сприйняття.

Вправи для навчання техніки читання.

1. На встановлення звуко-буквених відповідностей:

- озвучте дані букви;
- покажіть букви, які вимовляє вчитель;
- визначте тип складу;
- з даних слів виберіть слова з голосною у відкритому (закритому)

складі;

- згрупуйте слова за типами складів;
- складіть слово, вимовлене вчителем, з букв розрізної абетки (на парті, на дошці);
- підберіть пари слів, що римуються (e.g. bed, dog, bus, come, cry, log, red, some, try, us, head, fog);
- прочитайте незнайомі слова й поясніть правила читання;
- доберіть до даних іменників прикметники (й навпаки);
- виберіть зі слів на малюнках ті, які відносяться до теми ...

2. На правильне синтагматичне членування речень:

- слухаючи диктора й слідкуючи по книзі, повторюйте текст уголос;
- слухаючи диктора й слідкуючи по книзі, показуйте жестом межі синтагм;
- визначте в даних реченнях синтагматичні групи;
- прочитайте речення з поступово нарощуваними елементами («сніжний ком»).

При читанні про себе передбачаються наступні етапи роботи:

- 1) настановчий (учитель зацікавлює учнів змістом тексту для читання) - *a pre-reading stage*;
- 2) супроводжувальний (перед читанням варто поставити комунікативне завдання; це можуть бути ключові питання, відповіді на які потрібно знайти під час читання тексту (2-3), або твердження, які потрібно підтвердити або спростувати). Даний етап включає читання тексту й одночасне виконання комунікативного завдання – *a while-reading stage*;
- 3) післятекстовий (перевірка завдання попереднього етапу та виконання інших вправ на контроль розуміння тексту й на розвиток навичок усного мовлення на основі його змісту) – *a post-reading stage*.

Розглянемо приклади фрагментів уроків, присвячених читанню.

Example 1. Lower intermediate level.

Pre-reading stage.

The teacher asks the pupils if they like to receive unpleasant telephone calls, when they were given the last unpleasant call, what it was about, how they responded, what the general behavior in such cases should be etc. Then the teacher informs the class that they are going to read a text about some unpleasant calls and after reading they should be ready to answer the questions written on the board (3-4 questions).

While-reading stage.

a) The pupils are reading the text, trying to find the answers to the questions (scanning). When the pupils have read the text, the teacher allows them to discuss their answers in pairs. It gives them a chance to clear up any small comprehension problems before they talk in front of the class. Then they answer the given questions.

b) The teacher asks the pupils to read the text again and in the course of reading they should fill in the following chart (reading for detailed comprehension):

What was Steve doing	Who called	The tone of the voice
1 murmuring a tune		
2	a little boy	
3		annoyed and tired

Post-reading stage.

The pupils can check their answers in pairs. Then the teacher puts the chart on the board and has individuals come out and fill it in to check that the whole class has understood the text.

As a **follow-up** the teacher asks the pupils to write a short composition about telephone calls and their influence on people's life.

Example 2. Intermediate to advanced.

Pre-reading stage.

The teacher asks the pupils if they like poetry, if they can remember any poems, what they are about and what poets usually write about. Then he tells the class that he is going to divide pupils in groups of six. Each pupil will get a line from a poem.

While-reading stage.

The task is to put the lines in the right order for the poem (*A Revolutionary Lyric* by R. Burns):

- And, since from us their power is sprung
- 'T is said that kings can do no wrong
- We have a right to try it
- "Welcome Death or Liberty!"
- Now each true patriot's song shall be
- Their murderous deeds deny it.

When the pupils have finished the task, the teacher reads the poem aloud for them to check their versions.

The teacher then asks the pupils if they liked the poem and if they think it is funny, sad, serious or tragic.

Post-reading stage.

The pupils are given first lines of poems-to-be and their task is to compose their own poems using a particular rhyme scheme – AABB (it may be "The worst poem in the world" competition).

На відповідних етапах навчання учні можуть одержати й інші цікаві завдання: прочитати уривок з п'єси й розіграти його (творче завдання для будь-якого рівня навчання), з низки слів, узятих з тексту, здогадатися, про що може бути цей текст (настановче завдання для початкового етапу), придумати кінцівку для оповідання (післятекстове завдання для старшого етапу), трансформувати інформацію про країну в діаграму або в таблицю (післятекстове завдання для старшого етапу).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бухбиндер В.А. Основы методики преподавания иностранных языков. – Киев: Вища школа, 1996.
2. Гез Н.И. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Высшая школа, 1992.
3. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку. – М.: Academia, 2000. - 259 с.
4. Маслыко Е.А. Настольная книга преподавателя иностранного языка. – Минск, 2004.
5. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. – Київ: Ленвіт, 2003. – 320 с.
6. Ніколаєва С.Ю. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (на матеріалі англійської мови). – К: Ленвіт, 2003. – 296 с.
7. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций. – М: Просвещение, 2002. – 239 с.
8. Bowen T., Marks J. Inside teaching. – Oxford: Macmillan Education, 2005. – 176 p.
9. Grellet F. Developing reading skills. – Cambridge University Press, 1981.
10. Nuttall C. Teaching reading skills in a foreign language. - Heinemann, 1996.
11. Williams E. Reading in the language classroom. – Macmillan, 1984.

Завдання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте психофізіологічну природу читання.
2. Розкрийте основні завдання навчання читання на різних етапах у загальноосвітній школі.
3. Опишіть методику навчання техніки читання.
4. Охарактеризуйте комплекс вправ для навчання техніки читання.
Презентуйте завдання зі своєю наочністю – картками, розрізною абеткою, малюнками.
5. Охарактеризуйте види читання.
6. Підготуйте 2 фрагменти уроку:
  - а) для молодшого етапу;
  - б) для середнього/старшого етапів.

НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Діалог - це процес мовної взаємодії, що передбачає обмін репліками, які не досягають обсягів монологічних висловлень. Партнери по спілкуванню вдаються до діалогу: а) коли один з них відчуває дефіцит обізнаності, а співрозмовник є компетентним у даній галузі й здатний заповнити інформаційний пробіл; б) при необхідності поетапної перевірки адекватності висловлюваних положень; в) коли партнери мають потребу у взаємному обміні думками, враженнями, переживаннями; г) при необхідності погодити різні підходи до вирішення конкретної проблеми, усунути розбіжності, розв'язати суперечки тощо. Діалогічне мовлення (ДМ) варто розглядати як комунікативний акт, де має місце зміна ролей того, хто говорить і того, хто слухає.

Діалог протікає в конкретній ситуації спілкування і є її продуктом. Для розгортання діалогу важливе значення має ініціативна (перша) репліка. Реакція партнера повинна бути тематично погодженою, але точно спрогнозувати, що він скаже, неможливо. Доведено, що непередбачуваність особливо зростає між другою і третьою реплікою.

З комунікативної точки зору ініціативні репліки можуть представляти наступні типи висловлювань: 1) формули соціального спілкування (вітання, вираження подяки тощо); 2) запит інформації; 3) вираження емоцій; 4) інформування; 5) наказ-прохання; 6) коментування (констатація) обставин; 7) висловлювання для підтримки розмови.

Висловлювання, що є реакцією на репліку в діалозі, може складатися як з одного, так і з декількох речень - тобто в діалог може бути включеним монолог.

Специфічною рисою ДМ є його *еліптичність* на всіх мовних рівнях.

I. **Фонетичний еліпс** представлено редуцією або стягненням звуків. Наприклад, *don't, shan't, I've, he'd, can't, 'course, 'cause, 'Twas, what d'ye want?*

II. **Лексичний еліпс** проявляється в усіченні форм повнозначних слів.

Наприклад, *exam, prof, doc, fridge, phone, flue. See you later (I'll see you later).*

III. **Граматичний еліпс** - це або опущення значущого дієслова, або пропуск допоміжного дієслова в аналітичних формах. Наприклад: *Have a smoke? Why didn't you come? You promised to.*

IV. До поняття **синтаксичного еліпсу** входить випущення структурних елементів речення: прийменників, сполучників, головних і другорядних членів. Наприклад, *(It) Must be great. (There) Ought to be some milk in the cup. (Are you) Reading? (I am) Glad (I) saw him.*

ДМ також характеризується високим рівнем *кlišованості* — вживанням речень чи словосполучень, які повторюються в мовленні носіїв мови в незмінному виді.

На думку відомого українського методиста В. Л. Скалкіна, діалогічне мовлення можна класифікувати:

- 1) за кількістю учасників - ділог, трилог, полілог;
- 2) за соціально-комунікативним характером діалогічного спілкування - соціальний контакт (побутова сфера: покупка газети, придбання авіаквитка тощо), ділова розмова, вільна бесіда («світська»);
- 3) за співвідношенням мовних мотивів співрозмовників - збалансований діалог (бесіда рівноправних партнерів), діалог-розпит (інтерв'ю, іспит, бесіда лікаря з пацієнтом), діалог-дискусія (різні точки зору з певного питання), діалог непорозумінь (небажання слухати, нерозуміння один одного, поганий слух);
- 4) за величиною діалогічного тексту - діалогічна єдність (2 репліки), мікродіалог (3-5 реплік), середній діалог (6-15 реплік), макродіалог (понад 15 реплік);
- 5) за підготовленістю мовлення;
- 6) за ступенем ситуативності діалогу - контекстуальний (описує ситуацію спілкування) і ситуативний (лаконічний, згорнутий);
- 7) за джерелом мотивації - внутрішньо мотивований (особистісні

спонукання учасників висловити те, що їх хвилює) і зовнішньо мотивований (реакція на репліку співрозмовника, відповідь на питання, реагування на ситуацію).

С. Ю. Ніколаєва, провідний вітчизняний учений-методист, пропонує таку **класифікацію діалогів за функціональними типами**: а) діалог-розпит, б) діалог-домовленість (при вирішенні питання про плани й наміри), в) діалог-обмін враженнями, г) діалог-дискусія (потрібно в чомусь переконати партнера).

В.Л. Скалкін пропонує свою **систему навчання діалогічного мовлення**. Розглянемо принципи такого навчання:

1) комунікативна спрямованість: має дві основні форми реалізації — інтернаціональне спілкування (навчання повинне орієнтуватися на потребу спілкуватися з носіями мови) та внутрішнє (національне) спілкування англійською мовою. Вчитель повинен розробити й конкретизувати відповідну тематику й моделі ситуацій, що відповідають інтересам учнів і стимулюють їх до ведення діалогу;

2) моделювання типових комунікативних ситуацій: створення ситуативних вправ (проблемних, рольових) за кожною з програмних тем для визначеного класу;

3) свідомість: навчати не за закріпленою схемою застиглих реплік, а в вигляді живої мовнорозумової діяльності, орієнтованої на особистість співрозмовника. Вчитель спонукає учнів активно мислити, виявляти творчі здібності, осмислювати реакцію на репліки співрозмовників. Ні в якому разі не знижувати вимогливості до *змістовної сторони діалогу*: в діалозі обов'язково повинні вирішуватися творчі завдання;

4) навчання ДМ як формі соціальної поведінки: володіння прийнятими в даному мовному колективі нормами поведінки, знання звичаїв і традицій;

5) володіння ситуативно-мовленнєвим стереотипом діалогічного контакту: багаторазове розігрування однотипних ситуацій, які включають відповідний клішований мовний матеріал;

б) адекватний облік типології ДМ: різні види діалогу вимагають створення різних навчальних ситуацій, використання різного опорного матеріалу (наприклад, діалог-дискусія та «покупка сувеніру»);

7) багатоступінчастий підхід до навчання діалогу: формування здатності до конструювання окремого висловлювання спочатку на рівні слова, потім - словосполучення, повного речення й, нарешті, низки речень;

8) принцип ролей: учні повинні чітко знати свою роль, уміти імпровізувати. Для цього в учителя є набір ситуацій та ігрових ролей;

9) комплекс вправ: вправи поділяються на два типи: підготовчі та мовленнєві. При виконанні підготовчих вправ відпрацьовується конкретний мовний матеріал - оперування певними фонетичними, граматичними та лексичними елементами при багаторазовому повторенні. Мовленнєві вправи формують готовність включитися до реальної комунікації.

С.Ю. Ніколаєва так класифікує вправи з навчання діалогічного мовлення:

I група - вправи з навчання реплікувати, тобто швидко реагувати на подану репліку вчителя, а також продукувати ініціативну репліку;

II група — вправи на засвоєння різних видів діалогічних єдностей (ДЄ), тобто парна робота або на місці, або в «шеренгах, що рухаються», де обидва учасники повинні *вжити як реактивну, так і ініціативну* репліки;

III група - вправи на створення мікродіалогів за структурно-мовними схемами, підстановчими таблицями;

IV група - на створення діалогів різних функціональних типів, тобто об'єднання 2-3 мікродіалогів з натуральними опорами: театральними афішами, планами міст, географічними картами.

Розглянемо приклад структурно-мовленнєвої схеми, яку учні мають заповнити, працюючи в парах.

Завдання: запросіть свого друга піти з вами на концерт у неділю.

Скажіть йому про свої смаки, з'ясуйте, що подобається йому. Домовтеся, куди конкретно ви підете. Скористайтеся афішами та газетними оголошеннями.

P1: I say, Nick, let's go to ... . I'm interested in ... . What about you?

P2: I'm interested in ... too.

P1: Then let's go to ... .

P2: What's on at the ...?

P1: Let's see the newspaper. There is ... at ... .

P2: All right. Thank you for the invitation.

Цікавою, на наш погляд, є методика використання «провокаційних» питань для стимулювання спонтанної бесіди за С. Заремською. Вчитель зненацька запитує: Misha, what were you doing near the central park yesterday?

P: I wasn't there.

T: What do you mean you weren't there when I saw you there?

P: When was it?

T: At 5 p.m.

P: At 5 p.m. I was at a sports competition.

P2: He was at a sports competition. He was with me.

T: What kind of competition was it?

P3: Hockey.

T: Who won at the hockey competition?

P2: (можливо назвати команду українською мовою).

T: Is it a good team?

P2: Yes, it is.

T: Did you like the game?

P: Certainly.

T: Why?

P: Because ... .

T: Was it quick? Good?

P: It was quick and good.

T: So it wasn't you whom I saw at the central park yesterday. I must have been mistaken.

Учитель не боїться, що учні скажуть деякі слова рідною мовою. В разі потреби він відразу ж «підкидає» потрібну лексику. Назву ж команди вчитель залишає без уваги, тому що її переклад на англійську нічого не дає для розвитку мовлення учнів.

Підготовчі вправи (за В.Л. Скалкіним).

1. *Підстановчі.* Максимальна повторюваність тих самих мовних зразків у формі мікродіалогів.

P1: Have you made any plans for *the week-end*? * this Sunday

* this summer

* the holidays

P2: Not yet. I'd like to go to the seaside but my * to the mountains

brother wants to go *to the country*. * to the forest

* to the river

Каси підстановки можуть бути представлені малюнками замість слів на дошці. Підстановка здійснюється в парах. Після ознайомлення з мовним зразком його прикривають, залишаються тільки елементи заміни.

Використання нестандартних форм ствердження чи заперечення:

Task 1:

Підібрати стверджувальні репліки.

Are you his /her friend?   Maybe.

Can I do it?   I don't know.

Is K. absent today?   Everybody says so.

I'll tell you later.

Task 2: Підібрати заперечувальні репліки.

Couldn't you take one for me?   There was no other way out.

Did you go to ...?   There weren't any.

Does she live her life alone? I couldn't get there.

Nobody opened the door.

2. Трансформаційні.

- a) Make the given sentences interrogative: 1. Nick is a good friend. 2. It is snowing hard.
- b) Ask questions to the italicized words: 1. The delegates arrive *tomorrow at seven o'clock*.
- c) Correct the statements: 1. It is frosty in May.
- d) Deny the statement: 1. You missed two lessons last week.

Зразок виконання краще дати на дошці або на плакаті.

3. Конструктивні.

- a) Repeat the sentence you hear and add something which would be its logical extension.

Model: P1: It's cold today.

P2: Yes, it's cold today. I must put on warm clothes.

1. It's late now. 2. I like going to the river. 3. Nina is coming in our direction.

- b) Make up a dialogue using the situation and the words uttered by your partner.

Model: *You mishear what your friend is saying.*

PI: Another TV programme.

P2: Pardon, you said we should switch to another TV programme? But I like this one.

1. The cinema this evening. 2. Do English first. 3. The door-bell.

Вправи для розвитку вмінь реплікувати

4. *Запитально-відповідні.* Важливе значення має опора на сформоване в учнів уміння реагувати еліптичними та нестандартними формами ствердження і заперечування (Surely, By no means, That's right).

5. *Реплікові.* 1) твердження – питання:

- a) Уточніть деталі:

- I'm going to the country.

- What for?

- For how long? Etc.

b) Перевірте ще раз вірогідність висловлювання:

- I'm going to visit Kyiv.

- Haven't you been there yet?

- You were there last year, weren't you? Etc.

c) Виразіть подив:

- It takes me an hour to get to the stadium.

- Do you live so far?

- Does it really take you so long? Etc.

2) твердження – твердження:

a) Погодьтеся й повідомте що-небудь додатково:

- Sometimes it's very cold here in autumn.

- Yes, rather. And not sometimes but always. Etc.

b) Виразіть сумнів:

- Pete and I are going fishing tomorrow at 4 in the morning.

- I doubt you'll go there. Pete never gets up so early. Etc.

3) твердження — заперечування:

Не погоджуйтеся із твердженням:

- Buses are usually empty in the morning.

- I don't think that's correct. They are usually full at the rush hours. Etc.

4) наказ— аргументування проти даної дії:

Відреагуйте на розпорядження:

- Bring the spade, please.

- But I've already brought it. Etc.

Репліка учня не програмується, він сам обирає форму її вираження.

б. *Умовна бесіда*. Вчитель задає експозицію (початкову репліку), потім учителем задається програма реплік учнів (учитель командує: Give a statement! Ask me questions! Object to it! Express your doubt! It reminds you of something!).

Наприклад:

1. T: I've seen an interesting film.

P1: (реакція-запитання) What is it about?

P2: What's its title?

P3: Where's it on?

P4: Is it of native or foreign production?

P5: Who stars in it?

P6: Whom did you go to see the film with? Etc

2. T: I'm inviting you all to my birthday party!

P1: (реакція-вигук) A good idea!

P2: (реакція-питання) Will it be at your place?

P3: (реакція-твердження) I shan't be able to come. I'll be away on Saturday.

P4: (реакція-прохання) Will you please tell me where you live?

P5: (реакція-спогад) Last year you made a grand cake for the party.

7. *Доповнювані ситуації*. Учням пропонується доповнити опис

певного комплексу обставин, зробити свій висновок, дати пораду.

1) T: Robert has been collecting matchboxes for years. Now he says he'll go in for sports.

PI: I think he's got sick and tired of collecting. Sport seems healthier for him.
Etc.

2) T: Whenever I met Peter, he began to speak German with me though I always said I didn't know the language. Now when I see him he always speaks French.

Мовленнєві вправи (вправи в комунікативному діалогізуванні)

1. *Тематичний полілог.* Згідно з програмною темою вчитель готує експозицію й цілу низку питань.

T: Each of us may get into a situation where we have to solve different problems. We need advice. Let's have a talk on this problem.

- 1) Do you often ask people for advice?
- 2) What situations do you consider difficult?
- 3) Have you got any problems at school?
- 4) Do you follow the advice you are given?
- 5) Are you thankful to the people who give you advice on your problems?

Etc.

2. *Прес-конференція.* Гість і журналісти.

3. *Інтерв'ю.* Програма інтерв'ю може бути видана на картках.

«Той, кого ви опитуєте, - вчитель англійської мови, який повернувся з туристичної подорожі до Великої Британії.

Завдання: Запросіть інформацію про маршрут поїздки, про побачені визначні пам'ятки, про зустрічі з англійцями, про цікаві випадки.

Guide words: a tour of Britain, places of interest, meeting with people, general impression of the country, funny episodes.»

4. *Дискусія.* Вчитель задає експозицію.

Викладач починає з питань до окремих учнів про останній фільм, який вони бачили. Чи сподобався він їм? Чи був він смішним? Серйозним? Таким чином учасники розмови поглинають у тему майбутньої дискусії.

Далі вчитель просить зосередитися на явищі застосування фізичної сили в сучасних фільмах. Чи мають такі моменти певного значення? Чи потрібно вилучати подібні епізоди з фільмів? Студенти розподіляються на групи. Одна група має визначити ступінь застосування фізичної сили в фільмах і ефект, що спричиняється при цьому. Інша група повинна написати низку пропозицій щодо шляхів припинення показу епізодів

насилъства на екрані. Викладач при цьому ходить між столами і пропонує допомогу в разі виникнення труднощів.

Після певного часу на розмірковування одну з груп просять висловити свої ставлення до предмету дискусії. Учасники з інших груп мають ставити питання до доповідача. Потім представник іншої групи висловлює думку щодо шляхів запобігання демонстрації фізичної сили на телеекрані. Йому також задають низку питань. Викладач допомагає учням висловлювати свою точку зору.

За кожний із запропонованих висновків можливо проголосувати за п'ятибальною шкалою, наприклад: *There's too much violence in movies – 012345.*

Violence is justifiable and unworrying at all – 012345.

Дискусія з невираженою проблематикою - це обговорення переглянутого фільму або книги. Дуже важливо не допустити перетворення вільного обговорення в питально-відповідну форму, коли роль того, хто відповідає, виконує учень.

5. Лінгвістичні ігри.

"What's my line?"

One team tries to guess someone's trade by asking questions (pupils assume fictitious professions).

- Do you work at a plant or at an office? What tools do you use? What kind of clothes do you wear at work? Where must one study to get this profession? Etc.

"20 questions"

No more than 20 yes-no questions to guess the object written down on the card.

"Where was I?"

One pupil has in mind where he was at the definite time. The others ask him questions: Were you at the shop? Etc.

"Let's tell a story"

The teacher gives the first sentence himself or herself. Then each pupil adds a new one.

6. *Рольові ігри*. Розробка сценарію, інструктування учасників.

Метою даної рольової гри є вирішення питання про необхідність створення супермаркету на території, яка наразі використовується як шкільна спортивна площадка. Учні розподілені на групи із шістьох осіб. Кожен отримав таку картку:

Bedford college, a teacher training establishment, is running short of money. It wants to sell half of its playing fields to the Marks supermarket chain. The chairperson of the city planning committee has called a meeting to discuss the issues raised. At the meeting are the chairperson, Peter Littleford (a representative from Marks), local residents Sue Fightwell and Brian Fracknell, and Councillors Julia White and Amby Valent.

Після розподілу запропонованих ролей викладач роздає індивідуальні картки-інструкції кожному студенту. Вони читають інструкції, але не показують їх своїм партнерам. Картки-інструкції мають наступний зміст:

Chairperson

It is your job to run the meeting and make sure everyone's voice is heard. Start by getting everyone to introduce himself or herself by name and say what their occupation is. Ask them to state their point of view, but at all stages allow other members to question them. At the end of the meeting you will call for a vote on the supermarket project.

Peter Littleford, Marks representative

You represent Marks. You are offering an important facility for the public. You will pay for a new slip road from Marks's funds and you will make the new supermarket attractive with adequate parking and play areas for children.

Sue Fightwell, local resident

You love the playing fields and often walk there with your dog. The last thing your area needs is a new supermarket with hundreds more cars clogging up the streets, and polluting the air for the families around, not to mention the destruction of a beautiful piece of land in the heart of a residential area.

Brian Fracknell, local resident

You welcome the idea of a new supermarket. The nearest one is four miles away and in the rush hour it takes much time to get there. This new scheme will be just right for your own shopping needs – and since Marks have agreed on a new road it shouldn't cause too much of a problem.

Councillor Julia White, local politician

You do not think the council should agree to this use of the land when there is a shortage of low-cost accommodation for the city's residents. If the land is to be sold by the college, it should be used for building flats and houses for low-income tenants – that's what the council's priority should be.

Councillor Amby Valent

You are sympathetic to both sides of the argument. You think the supermarket would benefit locals, but you don't want to see the loss of green spaces. You will decide which way to vote when you have heard the discussion and have asked as many questions as necessary for you to make up your mind.

Перед початком дискусії необхідно встановити ліміт часу. Протягом рольової гри викладач може допомагати в разі необхідності, а також він обов'язково має записувати мовленнєві помилки в висловлюваннях учнів. Коли час буде вичерпано, вчитель повинен опитати членів груп про результати голосування й вислухати їх аргументацію.

Після цього викладач коментує позитивні моменти дискусії, зупиняється на поясненні помилок і задає письмове завдання, яке є логічним завершенням даної рольової гри. Завдання може бути таким:

- написати кореспондентські звіти до газети про хід і результати дискусії;
- скласти листи до газети від мешканців даного району;

- оформити постери від членів кампанії анти-Маркс.

Оцінювання діалогічних умінь, на думку В.А. Бухбіндера, проводиться на основі таких основних критеріїв:

- 1) досягнення реальної комунікативної мети;
- 2) ефективність використання мовних засобів;
- 3) правильність мовного оформлення.

Перший критерій є провідним: якщо діалог за заданою ситуацією відбувся, то учень заслуговує позитивної оцінки. Облік використання мовних засобів проводиться згідно з кількістю та якістю реплік. Якість реплік визначається наявністю різнотипних висловлювань і стимулюючої частини в них, взаємозв'язком реплік. Мовна оформленість — це граматична, лексична та фонетична правильність мовлення. При цьому варто мати на увазі, що в школі дуже важко домогтися безпомилкового користування усною англійською мовою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи. - К., 1989.
2. Складенко Н.К. Обучение речевой деятельности на английском языке в школе. - К., 1988. - С. 17-37.
3. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. - К., 1999. - С. 146-167.
4. Бухбіндер В.А. Основы методики преподавания иностранных языков. - К., 1986.-С. 245-261.
5. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций. – М: Просвещение, 2002. – 239 с.

Завдання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте комунікативні, психологічні та лінгвістичні особливості діалогічного мовлення.
2. Якою є типологія діалогічного мовлення?

3. Якою є методична система навчання діалогічного мовлення?
4. Охарактеризуйте комплекс вправ з навчання діалогічного мовлення.
5. Підготуйтеся до **2-х мікроуроків** з навчання ДМ:
  - а) доберіть підготовчі вправи (з таблицями, схемами, картками);
  - б) підготуйте мовленнєві вправи (один із видів з використанням натуральної наочності).

НАВЧАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Монологічне мовлення (ММ) - це розгорнуте висловлювання однієї особи, що складається з низки фраз, між якими є логічний і лінгвістичний зв'язок.

На думку В.Л. Скалкіна, для ММ характерні такі **комунікативні функції**:

- 1) *інформативна* - повідомлення нової (на думку того, хто говорить) інформації, опис подій;
- 2) *переконувальна* - переконання слухача в правоті або неспроможності тих чи інших поглядів або дій (виступ на мітингу; опонент при захисті дисертації);
- 3) *експресивна* - емоційно-виразний опис стану, в якому знаходиться той, хто говорить;
- 4) *розважальна* — людина, яка знаходиться на сцені чи серед друзів;
- 5) *ритуально-культова* - промова під час ритуального обряду (промова на ювілеї, весіллі).

Монологічне висловлювання має визначену структуру: в ньому виступає тематичність. Макротема, в свою чергу, розпадається на низку підтем або мікротем; у такий спосіб ми маємо в монологі тематичну ієрархію - тематичну систему. Форма та зміст монологічного висловлювання залежить від комунікативної ситуації, в якій воно народжується.

Для **психолінгвістичної картини** усного мовотворення характерним є невідповідне усне монологічне мовлення. В ньому присутній процес внутрішнього промовляння. Чим більше пауз робить той, хто говорить, тим більш розгорнутим є цей процес. Мовець повинен:

1) пам'ятати все, що сказав співрозмовникам протягом попередніх мовних контактів з ними; 2) уявляти все своє висловлювання цілком; 3) утримувати в пам'яті ключові слова й словосполучення, що “навертаються” в зв'язку з прогнозуванням змісту майбутніх фраз; 4) формувати зміст фрази, яку потрібно виразити в даний момент; 5) будувати речення відповідно до заданого з самого їх початку структурою; б) слухати своє мовлення, вносити виправлення.

Отже, *монолог — є підвищенням навантаження на пам'ять, мислення й мовотворчі механізми людини*. Допомогти учню перебороти ці труднощі може вмілий добір і активізація відповідних мовленнєвих заготовок - «будівельного матеріалу» як для окремої фрази, так і для надфразової єдності.

Лінгвістичною особливістю ММ є те, що її мінімальною структурною одиницею служить повне багатоскладове речення (порівняйте в діалозі - еліпси, слова «так-ні», кивок голови, жест). Основними труднощами створення монологу є необхідність оформлювати розгорнуті висловлювання граматично та інтонаційно й зв'язувати їх логічно в надфразові єдності. Дослідження усного монологічного висловлювання дозволяють говорити про його визначені лексичні особливості. Існує набір усномовленнєвих формул, за допомогою яких починають, продовжують чи закінчують розповідь: *to begin with, let's leave it at that, I'd like to tell you this, that reminds me, by the way, speaking of, therefore, because of that, in short, after that, in the long run*. Ці лексичні одиниці є сполучувальним матеріалом НФС.

Серед стилів ММ можна назвати ораторський, розмовний (нейтрально-розмовний, фамільярно-приятельський, просторічний),

інформативний, офіційно-діловий. В умовах середньої школи актуальними є нейтрально-розмовний та інформативний стилі.

Монологічне висловлювання можна класифікувати в залежності від:

- комунікативних умов його виникнення (процедурний монолог - збори, відповідь на уроці, вільний монолог - у вільній бесіді);
- довжини (фрагментарне висловлювання із 4-6 речень, монологічна єдність із 7-12 речень, виступ із 13-20 речень, доповідь понад 20 речень);
- підготовленості (експромт, обмірковування плану, ретельне відпрацювання повного тексту);
- ступеня оригінальності (переказ, коментування, твір);
- характеру змісту (повідомлення, опис, оповідання, міркування, переконання);
- мотивації (внутрішня і зовнішня): таким чином, монолог може бути *ініціативним* і діалогом у відповідь.

Комплекс вправ для навчання монологічного мовлення:

I група — *підготовчі або тренувальні* - на надбання навичок оперування визначеними фонетичними, граматичними й лексичними елементами;

II група — *ситуативні або комунікативні* — активізують мовний матеріал при вирішенні комунікативних завдань;

I група. *Вправи на розвиток уміння конструювати фрази:* а) інструкція, б) зразок виконання, в) стимул, г) реакція учнів.

1. Імітаційні вправи.

T: Please repeat after me: Alexander Kotov can speak English.

I am sure Alexander Kotov can speak English.

Alec Kotov speaks English very well, without any accent.

Alec Kotov speaks English so well, that everyone takes him for an Englishman.

To master English Alec Kotov worked hard and systematically and now he

knows it so well that everyone takes him for a regular Briton.

2. Підстановчі вправи. Необхідним є використання плаката або дошки:

T: Make up new sentences using the given one and the words for substitution.

My friend Robert goes in for skating.

Jane	collecting stamps	used to
Ann and Jim	we all	elder sister
swimming	like	reading books

(Jane goes in for skating. Ann and Jim go in for skating. Ann and Jim go in for swimming. Etc.)

3. Трансформаційні вправи.

T: Answer as shown in the model;

- Are you going to visit Kyiv in summer?

- But I've already visited it.

1. Are you going to read this book? 2. Will you write down my address into your note-book? Etc.

4. Конструктивні вправи:

a) розширення речень: Pete works. Pete works at a factory. My brother Pete works at a factory. Etc.;

b) завершення речень: When you cross the road ... I was surprised when I saw... etc.;

c) вигадкування початку речення: ... because I haven't enough time. ... because I haven't enough money. Etc.;

d) складання речень, пов'язаних за змістом:

-It is cold today.

- It is cold today. You must put on warm clothes.

1. It is raining now. 2. The Crimea is a good place for spending holidays. Etc.

5. Перекладні вправи. Переклад невеликого, але зв'язного тексту.

6. Питально-відповідні вправи. Спеціальні питання й **розгорнуті відповіді** на них.

7. Реплікові (реактивні) вправи:

a)T: Add a statement to the one you hear:

- *That man is Jimmy Hall. - son.*

- *You are right. And the young fellow sitting next to him is his son. Etc.*

b)T: Object to the statement and add something if you can:

- *There are 30 days in January.*

- *It's wrong. January consists of 31 days. Etc.*

II група. *Вправи на розвиток монологічного мовлення.*

Види опор:

- наочність (малюнок, фотографія, плакат, реальний предмет, фільм);

- текст, який учні зможуть викласти або обговорити;

- тема;

- прислів'я, крилатий вираз для монологічного висловлювання;

- експозиція (газетне повідомлення, оголошення, висловлення власного ставлення);

- ситуація для коментування;

- орієнтири (пункти плану, ключові слова).

1. Опис малюнків. Учитель дає текст-зразок, потім виконуються питально-відповідні вправи, після цього можна написати на дошці план опису та ключові слова.

2. Репродуктивні вправи. Переказ: а) розповісти так, начебто ви були учасником описуваних подій; б) розповісти біографію героя оповідання, начебто ви були його товаришем; в) розповісти про ставлення діючих осіб до події, що відбувається; г) переказ тексту, наданого рідною мовою, англійською мовою - *rendering*.

3. Ситуативні вправи (навчально-мовленнєві ситуації). НМС - це вправи, експозиція яких містить деяке позамовне завдання. Учні повинні описати шляхи його вирішення. Наприклад: As a result of a shipwreck you find yourself on a desert island in the Pacific Ocean. What will you do?
Guide words: to explore the shore (forest, hill), wild animals, shelter, food, climate.

4. Дискутивні вправи: навчальна дискусія і коментування.

Для дискусії є обов'язковою експозиція. Наприклад: Nowadays teenagers like the discotheque where one can listen to good music and talk with one's friends and dance. What is your model of discotheque evenings?

При коментуванні після одержання деякої інформації той, хто говорить, висловлює своє ставлення до неї, а також виникаючі при цьому порівняння, узагальнення, емоційні асоціації.

5. Композиційні вправи. Усні твори за прислів'ям, темою, завданням. Наприклад: а) складіть розповідь на основі «телеграфного» опису - Station. Man. Buys tickets to Leeds. Gets on train. Train moves. Asks woman about the time of arriving in Leeds. Wrong train; б) складіть оповідання за темою «A visit to Yasnaya Polyana», використовуючи ключові слова - to invite, to meet, a guide, mansion, modest, great writer, his grave, impressions.

Варто мати на увазі тематичне вивчення програми з англійської мови в школі. Тому *усі вправи (і тренувальні, і мовленнєві) повинні бути побудовані відповідно до лексики тієї теми, що досліджується*. Для того, щоб учні вийшли в ММ, вчителю необхідно *комплексно* сполучати вправи I і II груп.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скалкин В.Л. Обучение монологическому высказыванию. - К., 1983.
2. Складенко Н.К. Обучение речевой деятельности на английском языке в школе. - К., 1988. - С. 37-72.

3. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. - К., 1999. - С.167-187.
4. Бухбиндер В.А. Основы методики преподавания иностранных языков. – К., 1986. - С. 227-243.
5. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций. – М: Просвещение, 2002. – 239 с.

Питання до самоперевірки:

1. Охарактеризуйте комунікативні, психологічні, лінгвістичні особливості монологічного мовлення.
2. Якими є різновиди монологічного зв'язного висловлювання? Дайте класифікацію 2-3 авторів.
3. Що являє собою комплекс вправ для навчання ММ? Наведіть приклади вправ *усіх рівнів*.
4. Підготуйтеся до проведення **2-х мікроуроків** з навчання ММ з використанням комплексу вправ і з урахуванням тематики шкільної програми:
  - а) у 5-8 класах;
  - б) у 9-11 класах.

НАВЧАННЯ ПИСЬМА

Письмо є здатністю фіксувати певний зміст і його внутрішньомовленнєву фонетичну реалізацію за допомогою графічних знаків. Письмо іноді розглядається як особлива графічна форма мовлення. Тому воно тісно пов'язане з навчанням інших видів мовленнєвої діяльності — говоріння, слухання і читання. Наприклад, у монологічному висловлюванні присутні всі умови, що мають значення для письма: виникнення задуму, формулювання думки, лексико-граматична реалізація. Письмова фіксація відрізняється від усної тим, що в процесі письмового

викладу думок є можливість більш ретельного їх обмірковування й вибору найкращого формулювання.

С.Ю. Ніколаєва відзначає, що в сучасній методиці вживаються такі терміни, як «письмо» та «писемне мовлення». Письмо розглядається багатьма вченими як вузьке поняття - процес словоскладання за допомогою букв, оволодіння графікою та орфографією. Писемне мовлення - це вираження своїх думок у письмовій формі.

В сучасній шкільній програмі відзначено, що письмо є одночасно метою і засобом навчання іноземної мови. Навчання письма здійснюється поетапно: на початковому етапі учні опановують техніку письма, на середньому етапі навчання орфографії здійснюється на накопиченому лексико-граматичному матеріалі (письмо на цьому етапі виступає засобом для формування вмінь читання та усної комунікації іноземною мовою), на старшому етапі навички письма вдосконалюються разом з удосконалюванням усного мовлення, при цьому письмо стає додатковим допоміжним засобом самостійної роботи учнів над мовою (складання анотацій, планів до прочитаних текстів тощо).

Письмо реально підвищує результат запам'ятовування при закріпленні лексики й граматики, підтримує процес навчання аудіювання, говоріння та читання, є засобом контролю знань учнів, а також засобом самоконтролю.

Процес писемного мовлення починається з *внутрішнього мовлення* - відбувається добір лексичних одиниць, граматичне оформлення речень, їх логічне групування, тобто складається програма висловлювання. За умови регулярного виконання письмових робіт в учнів виробляється досвід підбору потрібної лексики, правильного граматичного оформлення написаного. Як результат, усне мовлення стає більш чітким, логічно обґрунтованим. Отже, об'єднання слухомовленнєвих образів внутрішнього мовлення й зорових рукомоторних образів у процесі письма створює *стійкі асоціації*, що сприяє кращому запам'ятовуванню й відтворенню матеріалу.

Відповідно до Державного освітнього стандарту з іноземних мов володіння писемним мовленням включає такі вміння:

- заповнення анкети, формуляра (вміння писати друкованими літерами, оформлювати адреси й дати народження);
- написання листа чи вітальної листівки закордонному товаришеві (адреса адресанта, дата, поздоровлення/текст листа: факти, характеристика подій, запит інформації/заклучна частина);
- складання тез для себе чи інших людей, оформлення короткого повідомлення (точний запис необхідної інформації, коротке й чітке формулювання тексту повідомлення);
- оформлення виписок з тексту чи складання плану до прочитаного або прослуханого тексту (виділення основної думки тексту, вибірка основних фактів, формулювання власного ставлення до прочитаного, оформлення пунктів плану).

Навчання техніки письма. Ціль навчання - сформувати в учнів каліграфічні та орфографічні навички.

Каліграфічні навички - це навички правильного написання букв і буквосполучень як ізольовано, так і в процесі письмового викладу своїх думок. При навчанні англійської мови доцільно починати писати шрифтом «принт-скрипт», оскільки в цьому варіанті друкований і рукописний шрифт практично збігаються. Вправи даного етапу не будуть носити комунікативної спрямованості, однак їм можна надати форму змагань і тим самим мотивувати дії учнів.

Наприклад: Допоможіть зустрітися великим і маленьким літерам (на дошці в два рядки написані великі й маленькі літери врозкид). Переможе той, хто першим правильно підбере й напише пари букв.

Орфографічні навички - це навички написання слів згідно правил правопису. С.Ю. Ніколаєва та В.А. Бухбіндер виділяють 4 основні принципи орфографічних систем іноземних мов:

- 1) фонетичний - буква цілком відповідає звуку;

- 2) морфологічний - написання слова залежить від правил граматики (наприклад, у споріднених словах);
- 3) традиційний - орфографія слова залежить від історично-традиційного написання (*knight, bought*);
- 4) ідеографічний - звукові омоніми розрізняються формою написання (*know - no, soul - sole*).

При навчанні орфографії рекомендуються два види вправ: списування чи дописування й запис на слух (диктанти).

Списування може бути простим і ускладненим (групування слів за визначеними ознаками).

Вправа 1. Спишіть слова, підкресліть буквосполучення, що передають звук [i:].

Вправа 2. Запишіть слова в стовпчики: I-а команда - слова з буквою Dd, II-а команда - слова з буквою Gg, III-я команда - слова з буквою Mm: *girl, dinner, game, man, dress, big, time*.

Вправа 3. Доберіть пари слів, що є звуковими омонімами (наприклад, *see-sea, too-two, one-won*).

Вправа 4. Напишіть правильно слова, в яких переплутані букви: *ouhse, elbta, yad, gab*.

Вправа 5. Кросворд на вгадування прихованого слова (наприклад, написаного по діагоналі).

Диктанти можуть бути: 1) словникові; 2) вибіркові (вчитель читає зв'язний текст, а учні виписують тільки окремі слова чи словосполучення); 3) короткі слухові (учні пишуть увесь текст, що не повинен містити незнайому лексику. Спочатку читається весь текст диктанту, потім - по реченнях, причому кожне з них вимовляється один раз.); 4) диктанти-вправляння (містять ті випадки, що вимагають особливої уваги); 5) диктанти-переклади; 6) диктанти з поясненням; 7) зорові диктанти (учні 2-3 хвилини зорово сприймають текст, який потім буде диктуватися); 8)

зорово-слухові (одночасно пишуться в зошитах і на дошці); 9) самодиктанти (учні пишуть вивчений напам'ять текст).

Вправи на формування вмінь викладати матеріал у письмовій формі:

- письмові відповіді на питання;
- складання своїх питань до тексту або малюнка;
- опис малюнків з підручника;
- написання розповіді на основі серій малюнків;
- виклад звичайних подій (день шкільного життя, спортивне свято тощо);
- письмовий переказ прочитаної чи прослуханої історії;
- складання плану розповіді;
- складання тез для усного повідомлення;
- написання листа чи відповіді на лист;
- складання анотації до статті.

Варто пам'ятати, що на молодшому й середньому етапах навчання необхідно використовувати наочність: малюнки, серії малюнків тощо.

Для роботи з текстом можна дати такі завдання: випишіть речення, що розкривають смисл тексту, поставте питання до тексту, складіть резюме прочитаного, дайте назви абзацам, придумайте закінчення розповіді, опишіть головних героїв.

При написанні анотації необхідно вказати ім'я та прізвище автора статті, назву статті, рік видання, назву газети/журналу, галузь знань і основну тему, основну думку кожного абзацу, основну ідею статті.

Письмові контрольні роботи. Вони можуть бути поточними й підсумковими. Поточні контрольні роботи проводяться не рідше 1 разу на 2 тижні на закріплення визначеної порції мовного матеріалу (5-15 хвилин). Підсумкові контрольні роботи проводять один раз на чверть (30-45 хвилин). Завдання можуть бути написаними на дошці, продиктованими, наданими на окремих картках.

А) перевірка лексико-граматичного матеріалу:

1. Перекладіть англійською мовою слова та словосполучення.
2. Виберіть антоніми/синоніми з даного списку.
3. Згрупуйте слова за темами.
4. Виберіть з дужок і вставте потрібне слово.
5. Напишіть дані іменники в множині.
6. Поставте дієслова в потрібну форму.
7. Утворіть ступені порівняння прикметників.

Б) перевірка вмінь виражати свої думки в письмовій формі:

1. Закінчить речення.
2. Опишіть ситуацію за малюнком.
3. Опишіть зовнішність вашого друга.
4. Прослухайте розповідь і коротко викладіть її зміст.

В) перевірка розуміння прочитаного:

1. Запишіть 2-4 речення, що передають основний зміст тексту.
2. Запишіть дані речення в тій послідовності, в якій вони даються в тексті.
3. Знайдіть у тексті відповідні речення (речення даються рідною мовою).
4. Напишіть 5 питань до тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. - К., 1999. - С. 205-222.
2. Бухбиндер В.А. Основы методики преподавания иностранных языков. -К., 1986.-С. 275-289.
3. Панова Л.С. Обучение иностранному языку в школе. - К., 1989. - С. 116-121.

4. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку. - М., 2000.-С. 181-185.
5. Гез Н.И. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. - М.,1982.-С.294-308.
6. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций. – М: Просвещение, 2002. – 239 с.

Питання до самоперевірки:

1. Охарактеризуйте розходження між термінами «письмо» та «писемне мовлення». Які етапи в навчанні письма можна виділити, виходячи з положень шкільної програми? Які вміння повинні бути сформовані в учнів у процесі навчання письма?
2. Якими є психолінгвістичні механізми письма? Дайте докладну характеристику процесу.
3. В чому полягає сутність навчання техніки письма?
4. Охарактеризуйте комплекс вправ для навчання письма.
5. Яким чином письмо виступає засобом навчання й контролю? Наведіть приклади контрольних завдань: а) для поточного контролю і б) для підсумкового контролю (вікові категорії та відповідну тематику обирайте довільно).
6. Складіть зразки текстів диктантів: а) словниковий; б) вибіркового; в) зоровий; г) зорово-слуховий; д) короткий слуховий. Будьте готові показати техніку проведення кожного з них (тематику та клас обирайте за своїм розсудом).
7. Підготуйте **2 мікроурока**:
  - а) з навчання каліграфії та орфографії на молодшому етапі;
  - б) з навчання писемного мовлення на середньому /старшому етапі.

Підготуйте максимум необхідної наочності.